Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

Lapin hyvinvointialueen asiantuntijalausunto

HE 70/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi hyvinvointialueiden rahoituksesta annetun lain muuttamisesta

ja

HE 78/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi hyvinvointialueesta annetun lain ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisestä Uudellamaalla annetun lain 2 ja 17 §:n muuttamisesta

Asiakasmaksujen huomioon ottaminen rahoituksessa

Asiakasmaksujen muutoksia ei tulisi vähentää etukäteen hyvinvointialueiden rahoituksesta. Asiakasmaksujen vähentäminen etukäteen heikentää entisestään hyvinvointialueiden mahdollisuuksia kattaa alijäämiään ja tasapainottaa talouttaan. Mikäli kuitenkin päädytään siihen, että asiakasmaksujen muutokset vähennetään etukäteen hyvinvointialueiden rahoituksesta, vähentämisessä on laskennallisesti huomioitava asiakasrakenteen vaikutus kertyvään asiakasmaksujen korotukseen, koska mm. väestörakenne heijastuu maksukattojen ja luottotappioiden määrään.

Mahdollinen asiakasmaksujen vähentäminen etukäteen rahoituksesta kohtelee hyvinvointialueita epätasapuolisesti: mitä korkeampi palvelutarvekerroin alueella on, sitä enemmän alueelle kohdistuu terveydenhuollon palvelutarpeen kriteerin kautta jakautuvaa valtion rahoituksen vähennystä.

Hyvinvointialueiden rahoituksen jälkikäteistarkistus

Jälkikäteisrahoituksen omavastuuta ei tule nyt hyvinvointialueiden toiminnan alkuvaiheessa ottaa käyttöön. Omavastuuta voidaan harkita, kun hyvinvointialueiden toiminnan kustannukset ja rahoitus on saatu tasapainoon. Esitetyllä aikataululla toteutettuna omavastuun käyttöönotto vain vaikeuttaa hyvinvointialueiden tilannetta ja alijäämien kattamismahdollisuuksia. Kysymyksiä herättää myös se, toteutuisiko omavastuun myötä valtion viimekätinen vastuu sosiaali-, terveys- ja pelastuspalvelujen rahoituksesta. Tämä kysymys lienee perustuslakivaliokunnan syytä arvioida.

Hyvinvointialueilla on lakiin perustuva velvollisuus kattaa vuosilta 2023 ja 2024 kertyvä alijäämä kattaa viimeistään vuonna 2026. Aikataulu on kohtuuttoman tiukka. Kun sote- ja pelastuspalveluiden järjestämisvastuu siirrettiin kunnilta hyvinvointialueille, siirtyvien kustannusten ja rahoituksen oli tarkoitus vastata toisiaan. Hyvinvointialueille siirtyi kuitenkin velvoitteita ja kustannuksia enemmän kuin rahoitusta. Tämä on keskeisin syy hyvinvointialueiden suuriin alijäämiin. Valtion myöntämä yleiskatteinen rahoitus ei nyt alkuvuosina riitä lakisääteisten palveluiden tuottamiseen.

On jo aivan selvää, että suurin osa hyvinvointialueista ei kykene kattamaan vuosilta 2023 ja 2024 kertyviä alijäämiä vuonna 2026 ilman merkittävää lisärahoitusta ja/tai vaarantamatta riittävien sosiaali- ja terveyspalvelujen sekä pelastustoimen palvelujen järjestämisvastuun toteutumista. Tässä tilanteessa jälkikäteistarkistuksen omavastuu ei ole hallituksen esityksessä kuvatulla tavalla kannustava tekijä, pikemminkin päinvastoin.

Lisäksi on todettava, että rahoituksen ennakoitavuus olisi entistä vaikeampaa, kun rahoitusmallista tulisi entistäkin monimutkaisempi. Tähänkään mennessä rahoituslaskelmien muutoksia on ollut erittäin vaikeaa arvioida ennakkoon.

Pelastustoimen riskikertoimen perusteena olevat tiedot

Pelastustoimen riskikertoimen laskennassa käytettäviä tietoja koskevaan sääntelyyn ehdotetaan teknisluonteista tarkistusta, josta ei ole lausuttavaa.

Ennakollinen talouden ohjauksen menettely

Ennakollinen talouden ohjausmenettely voidaan pitää hyväksyttävänä järjestelynä, mikäli sillä aidosti ja avoimesti tiivistetään vuoropuhelua eri ministeriöiden (VM, STM, SM) ja hyvinvointialueen välillä yhdessä. Ohjausmenettely oikein toteutettuna mahdollistaa kunkin hyvinvointialueen erityistilanteiden huomioimisen ja vuorovaikutteisen, ennakollisen keskustelun toimenpiteistä, joilla vältetään mahdollinen arviointimenettelyn käynnistäminen.

Ennakollinen talouden ohjausmenettely ei kuitenkaan saa vaarantaa hyvinvointialueen itsehallintoa. Kriteerit yksittäisen hyvinvointialueen päätymiselle ennakolliseen talouden ohjausmenettelyyn piiriin tulee kyetä perustelemaan avoimesti ja läpinäkyvästi ja niissä tulee kohdella hyvinvointialueita tasapuolisesti.

Alue- ja kuntaministeri tiedotti 24.9.2024, että ministeriöt käyvät syksystä alkaen lakisääteisten neuvottelujen lisäksi ”tarkentavat keskustelut” kuuden hyvinvointialueen kanssa alueen tilanteesta, uudistumisesta ja päätöksenteon tilanteesta. Lappi on yksi hyvinvointialueista, joiden osalta on ”tunnistettu lisääntynyt tuen tarve”. Lapin hyvinvointialue pitää ko. keskusteluja tarpeellisina ja odottaa, että kyse on aidosta vuoropuhelusta valtion ja hyvinvointialueen välillä. Kriteereitä ko. kuuden alueen valintaan ei ole kerrottu avoimesti eikä läpinäkyvästi.

Lapin hyvinvointialue on nostettu julkisuuteen alueena, jonka alijäämä asukasta kohti laskettuna on maan suurin. Vähemmän julkisuutta on saanut se tosiasia, että 60 % Lapin alijäämästä on kertynyt siirtymätasauksesta, joka leikkaa Lapin hyvinvointialueen rahoitusta seuraavasti:

vuosi 2023	54,7 M€	310 €/asukas	61 % alijäämästä
vuosi 2024	52,9 M€	300 €/asukas	59 % alijäämäennusteesta
vuosi 2025	49,4 M€	280 €/asukas	
vuosi 2026	44,4 M€	252 €/asukas	
vuosi 2027	39,1 M€	221 €/asukas	
vuosi 2028	28,5 M€	161 €/asukas	

Siirtymätasaus perustuu siihen, että Lapissa kunnat ovat käyttäneet sosiaali-, terveys- ja pelastuspalveluihin vähemmän rahaa kuin hyvinvointialueen laskennallinen rahoituspohja edellyttäisi. Osa Lapin kunnista on kyennyt hoitamaan sotepe-

palvelunsa kustannustehokkaasti, mutta taustalla on myös huomattavia puutteita lakisääteisten velvoitteiden noudattamisessa.

Mikäli Lapin hyvinvointialue olisi saanut laskennallisen valtionrahoituksen täysimääräisenä ilman siirtymätasausvähennystä, alijäämä vuodelta 2023 olisi noin 202 €/asukas eli alle hyvinvointialueiden keskiarvon, joka oli 240 €/asukas. Todettakoon, että suurin hyötyjä siirtymätasauksesta on Helsingin kaupunki, joka sai siirtymätasauslisää 172 M€ vuonna 2023. Ilman siirtymätasausta Helsingin alijäämä vuodelta 2023 olisi ollut 217 €/asukas, mutta siirtymätasaus nosti Helsingin 44 €/asukas ylijäämäiseksi.

Lainanottovaltuusmenettey

Tällä hetkellä käytössä oleva lainanottovaltuusmenettely on jäykkä ja vaikeuttaa investointien suunnittelua pitemmällä aikajänteellä. Lainanottovaltuuteen liittyvät investointien laskentaperusteet ovat tulkinnanvaraisia, mikä vaikeuttaa investointisuunnitelmien laadintaa ja investointirahoituksen riittävyystarkastelua. Jo aloitetun investoinnin mahdollisesti tarvitsevan täydentävän rahoituksen saaminen on työläs ja ehdollisuudessaan epävarma prosessi.

Lainanottovaltuuksiin liittyvä vuosittainen seuranta ja lainanottovaltuuden ajallinen rajoittuneisuus aiheuttavat lisätyötä investointien toteuma-aikataulujen muuttuessa.

Investointeja vastaavat sopimukset on käytännössä jo otettu huomioon lainanottovaltuuden määrittelyssä. Tämä on kuitenkin käytännössä johtanut siihen, että lainanottovaltuuden arvioinnissa keskitytään liiaksi pieniin yksityiskohtiin. Tavoite rajoittaa ns. kilpavarustelua on perusteltu, mutta sitä ei edistä esim. yksittäisten kopiokoneiden tai kotipalveluautojen leasing-sopimusten listaaminen ja tarpeellisuuden arvioiminen.

Hyvinvointialueen arviointimenettely

Hyvinvointialueen arviointimenettelyn ehtojen väljentäminen ei välttämättä edistä julkisen talouden tasapainottamista lakiesityksessä ajatellulla tavalla. Jo nyt merkittävä osa hyvinvointialueista täyttää jonkin arviointimenettelyn kriteereistä. Alueliitosselvityksen sisällyttäminen osaksi kaikkia arviointimenettelyitä on tarpeetonta. Sen sijaan arviointimenettelyssä tulisi säännönmukaisesti arvioida hyvinvointialueen lisärahoituksen tarve ja nyt laissa säädetystä poikkeava aikataulu, jolla hyvinvointialue pystyy kattamaan alijäämänsä.

Lapin hyvinvointialue

Jari Jokela
hyvinvointialuejohtaja

Anne Räisänen
talousjohtaja

Sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa annetun lain 9 § mukaan vireillepanossa ja asian muussa käsittelyssä vaatimuksen kirjallisesta muodosta täyttää myös viranomaiselle toimitettu sähköinen asiakirja. Viranomaiselle saapunutta sähköistä asiakirjaa ei tarvitse täydentää allekirjoituksella, jos asiakirjassa on tiedot lähettäjästä eikä asiakirjan alkuperäisyyttä tai eheyttä ole syytä epäillä.